

**PROFESSIONAL TA'LIMDA DUAL TA'LIM TIZIMINI JORIY ETISHNING
DOLZARBLIGI VA XALQARO TAJRIBA
(SHVEYTSARIYA MISOLIDA)**

Ustababayeva Xafiza Artikovna

Toshkent turizm va mehmonxona menejmenti texnikumi, bo'lim boshlig'i

Annotatsiya. Maqolada Professional ta'lim tizimida dual ta'lim shaklining joriy etishning ahamiyati va bunda e'tibor berish kerak bo'lgan muhim jihatlar. Dual ta'lim shakli rivojlangan davlatlar xususan Shveysariyaning mazkur sohadagi yutuqlari, o'rganilishi lozim bo'lgan jihatlari haqida o'rganish va tahlillar natijasi berilgan.

Kalit so'zlar: *dual ta'lim, tizim, professional ta'lim, Shveysariya, xalqaro tajriba, o'quvchi, korxonalar, ish beruvchi, ta'lim dasturlari*

**COSTABILITY AND INTERNATIONAL EXPERIENCE OF
IMPLEMENTATION OF DUAL EDUCATION SYSTEM IN PROFESSIONAL
EDUCATION
(IN THE EXAMPLE OF SWITZERLAND)**

Annotation. In the article, the importance of introducing the form of dual education in the professional education system and the important aspects that should be paid attention to. The results of studies and analyzes of the achievements of countries with developed dual education, especially Switzerland in this field, aspects that need to be studied, are given.

Key words: *dual education, system, professional education, Switzerland, international experience, student, enterprise, employer, educational programs*

Professional ta'limning umume'tirof etilgan muammolaridan biri professional ta'lim muassasalari bitiruvchilarini tayyorlash darajasi va mazmuni bilan mehnat bozori ehtiyojlari o'rtasidagi nomuvofiqlikdir. Yuqori sifatli va zamonaviy amaliy bilimlarning etishmasligi o'rta bo'g'in kadrlarning sanoat korxonalarida hamda turli tashkilotlarga ishga joylashish imkoniyatlarini cheklaydi va shu bilan birga malakali mutaxassislar uchun mehnat bozori hajmini kamaytiradi. Mazkur muammoni bartaraf

etish maqsadida professional ta'lim tizimida ilg'or standartlarini joriy etish, xususan, o'quv dasturlari nazariy bilim olishga qaratilgan ta'limdan xalqaro tajribaga asoslangan amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich o'tish dolzarb ahamiyatga ega. Hozirgi kunda ko'plab mamlakatlarda katta e'tibor qaratilayotgan amaliy mashg'ulotlar muammosini hal etishning potensial yo'llaridan biri bu ta'lim va ishlab chiqarish korxonalarini o'rtasida o'zaro manfaatli hamkorlikni yo'lga qo'yish hamda dual ta'lim deb ataladigan tizim, kasbiy tayyorgarlikni tashkil etish va amalga oshirishda professional ta'lim muassasasi bilan korxonaning birgalikdagi ishtirokini nazarda tutuvchi ta'lim shaklidir [1].

Dual ta'lim bilan ta'limning nazariy qismi ta'lim tashkiloti bazasida, amaliy qismi esa ish joyida o'tkaziladi. Dual ta'lim tizimida ish beruvchi va ta'lim muassasasining roli mustahkamlanib, sifat jihatidan o'zgartiriladi. O'quvchilar uchun o'quv xonalari korxonada yaratilgan, amaliy mashg'ulotlar bevosita ish joyida olib boriladi, laboratoriya ishlari esa ushbu korxonaning ilmiy laboratoriyalarida olib borilishi mumkin [2].

Bunda o'rta bo'g'in kadrlari alohida o'rin tutishini hamma biladi korxonalarining muvaffaqiyatli faoliyati. Ishlab chiqarish, sanoat va xizmat ko'rsatish sohalarida yuqori malakali mutaxassislariga ehtiyoj juda katta. An'anaviy o'qitish shaklida o'quvchi kasb-hunar ta'limi muassasasida ko'proq nazariy bilim oladi, bir necha soat ichida korxonada va tashkilotlarda amaliy mashg'ulotlardan o'tadi. Shu bois, bu borada rivojlangan davlatlarning ta'lim tizimi o'rganilib, shundan so'ng O'zbekistonda ta'limning dual shakli joriy etildi, bu esa korxonada va tashkilotlarda amaliyot o'tash, ayni paytda zamonaviy asbob-uskunalar ustida ishlash bo'yicha tegishli ko'nikmalarga ega bo'lish imkonini beradi. Lotin tilidan tarjima qilingan "dual" so'zi "ikki qismdan iborat" degan ma'noni anglatadi. Dual ta'lim - bu talabalarga o'z mutaxassisligi bo'yicha mos tashkilotda ishlash jarayonida ta'lim olish imkonini beruvchi tizim. O'quvchilar 2-3 kun ichida ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni, 3-4 kun ichida esa korxonada va tashkilotlarda ishlash jarayonida amaliy ko'nikmalarga ega bo'ladi. Dual ta'lim shaklida tahsil olayotgan o'quvchi korxonada yoki tashkilotga ishga joylashtirilsa, unga ish joyidan rahbar tayinlanadi va unga oylik maosh to'lanadi. Bugungi kunda bu tizim rivojlangan Yevropa davlatlari iqtisodiyotini rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Germaniya dual ta'lim tizimining asoschisi hisoblanadi [3].

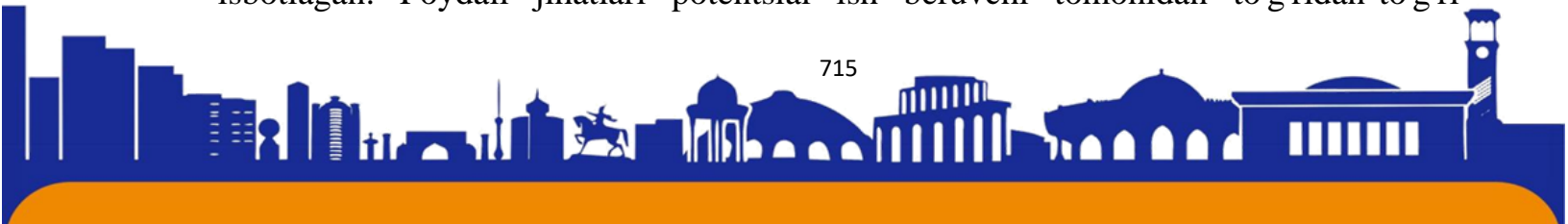
Shuningdek Avstriya, Shveysariya va boshqa mamlakatlarda ham bu ta'lim shakli yuksak darajada taraqqiy etgan.

Dual tizimning asosiy xususiyat va afzalliklari quyidagilardan iborat:

- mehnat bozorini zamonaviy texnologiyalar va usullarni biladigan malakali mutaxassislar bilan ta'minlash;
- ishchi kuchining yuqori harakatchanligi;
- ta'lim muassasalari o'rtasida yaqin aloqalarni saqlash va professional ta'lim o'quv yurtlari bitiruvchilarining bandligini ta'minlash;
- mutaxassislarning raqobatbardoshligini oshirish;
- ishlab chiqarish muhitiga moslashishni tezlashtirish;
- o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va natijada o'quv samaradorligini oshirish.

Dual ta'lim modelining muvaffaqiyati ikkita asosiy narsaga bog'liq. Bular uning barcha manfaatdor tomonlarning manfaatlariga muvofiqligi va zarur ta'lim resurslarining mavjudligi. Odatda, dual ta'limning manfaatdor tomonlariga, birinchi navbatda ta'lim tashkilotlari va korxonalar kiradi biroq o'z kasbiy faoliyatini boshlayotgan, shaxsiy o'sishga intilayotgan o'quvchilar manfaatlarini hisobga olish ham birdek muhim hisoblanadi [4].

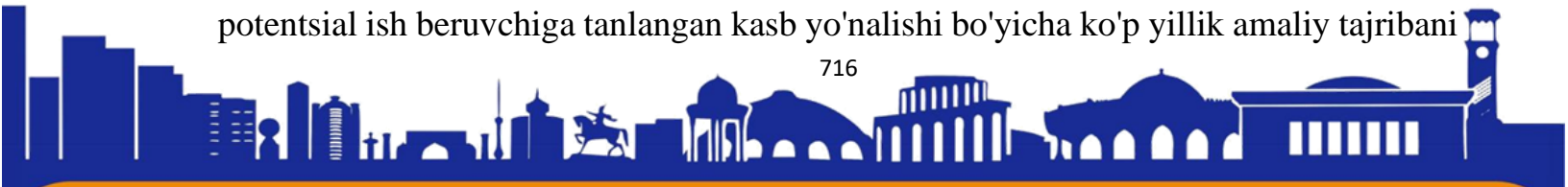
Dual tizim sharoitida ta'lim nafaqat o'quv muassasalari, balki sanoat korxonalari, firmalar, tashkilotlarni o'z ichiga oladi. Dual ta'lim tizimining dasturlari nazariya va amaliyot tomonidan sinovdan o'tgan "nou - xau" ni birlashtiradi. O'zgarishlarning mazmunli mazmuni shundan iboratki, o'quvchilar bir vaqtning o'zida ikkita ta'lim muassasasida: professional ta'lim muassasasida - nazariy qismda, ishlab chiqarishda esa - amaliy ta'lim olishadi. Ikkilik tizim an'anaviy tizimdan ajralib turuvchi xususiyat sifatida butun o'quv davri davomida nazariya va amaliyotning almashinishini nazarda tutadi, bu esa olingan bilim va ko'nikmalarni qo'llash samaradorligi va samaradorligiga olib keladi. Dual ta'lim tizimi kasb-hunar ta'limi tizimidan farqli o'laroq, o'quv haftasining ko'p qismi korxonada amaliyotga, kichik qismi esa (1-2 kun) o'quv muassasasiga bag'ishlangan bo'lib, qoida tariqasida, dual ta'lim tizimi texnik va ijtimoiy-iqtisodiy sohalarida, qurilish, muhandislik sohalarida ham qo'llaniladi. Dual tizim ijtimoiy menejment, turizm menejmentida o'zini foydali jihatlarini yaxshi isbotlagan. Foydali jihatlarini potentsial ish beruvchi tomonidan to'g'ridan-to'g'ri

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-5

baholash, ish bilan ta'minlanishning katta foizi, ishlab chiqarish talablariga maksimal darajada yaqinlashish, ishlab chiqarish muammolarini hal qilishda amaliy ko'nikmalarning hosil bo'lishidadir. So'nggi o'n yilliklarda yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashni doimiy ravishda takomillashtirib borilishi tufayli dual ta'lim tizimi axborot texnologiyalari sohasida maqbul bo'lib qoldi. Shveysariyada dual ta'lim tizimini joriy etishning amaliy tajribasi shuni ko'rsatadiki, bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashning ko'p sohalari ijtimoiy sheriklar, mintaqalar va davlat o'rtasidagi kelishuv bilan tartibga solinadi. Shveysariyada ta'lim tizimi, ayniqsa, federalizmning yuqori darajasi bilan ajralib turishi mumkin. Ta'lim uchun asosiy mas'uliyat kantonlar zimmasiga tushadi. Bu, ayniqsa, majburiy ta'limga taalluqlidir, holbuki, majburiy ta'limdan keyingi ta'limga (o'rta-o'rta umumiy ta'lim, kasb-hunar va kasb-hunar ta'limi, universitetlar) kelsak, kantonlar va federal hukumatning har biri o'z mas'uliyat sohasiga ega. EDK (Kantonal ta'lim vazirlarining Shveysariya konferensiyasi) ularning milliy darajadagi muvofiqlashtiruvchi organi bo'lib, yordamchi funksiyaga ega. Biroq, so'nggi 15 yil ichida majburiy ta'limning asosiy xususiyatlari, masalan, samaradorlik standartlarini joriy etish va o'quv dasturini uyg'unlashtirish yanada yaqinroq muvofiqlashtirildi. Bundan tashqari, ko'plab kantonlarda tizimli monitoring va hisobdorlik tizimi joriy qilingan, garchi bu ko'plab boshqa mamlakatlarga nisbatan unchalik katta emas. Federal va kantonal darajadagi ishtirokchilardan tashqari, mintaqaviy va mahalliy darajadagi ishtirokchilar va maktablarning jamiyatda mustahkam bog'langanligi Shveysariyadagi ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlari hisoblanadi. Muayyan yo'nalishdagi mutaxassislarni tayyorlash yoshlarga professional harakatchanlik va raqobatbardoshlikni ta'minlashga imkon beradigan kadrlar bozorining talablari va talablariga asoslangan. O'qish muddati 3 yilgacha o'zgaradi. Korxonada amaliy mashg'ulotlardan o'tgan stajyorlar (shogirdlar) ish haqi olishadi. Tizim davlat va korxonalar tomonidan moliyalashtiriladi. Davlatning vakolati bu korxonada o'qitish, mintaqaning vakolati esa professional o'quv yurtida o'qishni o'z ichiga oladi. Korxonada o'quv jarayonini texnologiya talablariga javob beradigan zamonaviy uskunalar bilan to'liq ta'minlaydi. Yirik korxonalar va tashkilotlar o'zlarining laboratoriyalarida va ustaxonalarida, kichik joylarda esa ish joylarida o'qitish imkoniyatiga egalar. O'qitishning boshlang'ich bosqichi ishlab chiqarish amaliyotining o'tishi bilan bevosita bog'liq va natijada professional ta'lim muassasasi bitiruvchisi potensial ish beruvchiga tanlangan kasb yo'nalishi bo'yicha ko'p yillik amaliy tajribani

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-5

namoyish eta oladi [4]. Dual ta'lim tizimi bo'yicha o'quvchi moliyaviy jihatdan eng mustaqil hisoblanadi, chunki u o'qish davrida kichik bo'lsa ham ma'lum miqdordagi maoshiga ega bo'ladi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, u an'anaviy kasb ta'limi tizimida o'qiganlarga qaraganda nazariyani o'rganishga kamroq vaqt sarflaydi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash o'rinliki dual ta'lim tizimi rivojlangan davlatlar xususan Shveytsariya tajribasini o'rganib, uning eng maqbul jihatlarini O'zbekistonda professional ta'lim tizimida dual ta'lim shaklini joriy etishda qo'llash o'zining samarasini bermasdan qolmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Постановление Кабинета министров Республики Узбекистан №165 от 29 марта 2021 г. «О мерах по организации дуального образования в системе профессионального образования».
2. Madayev, O., Sobirov, A., Xolmanova, Z., Toshmirzayeva, S., Ziyodullayeva, G., & Shamsiyeva, M. O'zbekiston Respublikasi Oliy Va O'Rta Maxsus Ta'lim Vazirligi.
3. Шелтен А. Введение в профессиональную педагогику. – Екатеринбург: Издательство УГППУ, 1996. – 288 с.
4. Петров Ю.Н. Дуальная система инженерно-педагогического образования – инновационная модель современного профессионального образования. Монография // Петров Юрий Николаевич; Федеральное агентство по образованию, – Нижний Новгород: Изд-во ВГИПУ, 2009. – 280 с. 5. Что представляет собой система дуального образования URL: <https://kknews.uz/125330.html> (дата обращения 17.01.2024 г.).
5. Nurillaev, J. (2024, April). The Role of Cluster Education and Science in The Stable Development of Society. In International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies (Vol. 4, pp. 21-23).
6. Терещенкова Е.В., Бернхард М. Дуальное образование как инновационный формат системы высшего профессионального образования // Вестник Московского гуманитарно-экономического института. – Москва, 2014. – № 1. – С. 33-37.

